

Πολιτιστική άμυνα και επίθεση

του Κ. Τσουκαλά

Ενδιαφέρον του κειμένου

Πολιτισμός όμως δεν είναι μόνο η γλώσσα, η μουσική, οι «παραδόσεις», τα πάτρια έθιμα και τα εορτολόγια. Είναι επίσης, και κυρίως, το σύστημα των εργασιακών σχέσεων, οι μορφές κοινωνικής αλληλεγγύης, οι οικονομικές και επαγγελματικές βλέψεις και προοπτικές των ατόμων, οι τρέχουσες μορφές επικοινωνίας, πληροφόρησης και κινητικότητας.

Είναι αδύνατον, και ταυτόχρονα ανεδαφικό και αποπροσανατολιστικό, να επιμένουμε ότι μπορούμε να προστατέψουμε την καθαρή γλώσσα μας, τα αμόλυντα ήθη μας και τις αυθεντικές παραδόσεις μας - ακόμη και αν υποθέσουμε ότι κάτι τέτοιο είναι προσδιορισίμο - αν ταυτόχρονα δεν επιδιώξουμε τη συλλογική απαγκίστρωσή μας από τις σειρήνες της ποσοτικής προόδου.

Η αντίσταση στον παγκόσμιο καπιταλιστικό πολιτισμό μέσω του «εθνικού πολιτισμού» είναι, με αυτή την έννοια, ό,τι πιο αυτάρεσκα ανεδαφικό. Η εμμονή σε τέτοια σχήματα εθελουφλεί ως προς την αδυσώπητη και οικουμενική ισχύ των υλικών δικτύων εξουσίας που επικαθορίζουν τη ζωή μας.

Σε πρόσφατο κείμενό του στην «Καθημερινή» (8.12.1996) με τίτλο «Άμυνα κυρίως πολιτιστική» ο φίλος και συνάδελφος Χρήστος Γιανναράς έθιξε ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινωνίες μας: το λεγόμενο «δικαίωμα στη διαφορά», που συνοψίζεται στην προβολή των αξιών του πλουραλισμού, της ανοχής και της πολυπολιτιστικής συνύπαρξης ως προϋποθέσεων για την πρόοδο. [...] Ο «πολυπολιτισμός» παρέχει ένα επιπλέον εργαλείο, ίσως το πιο εκλεπτυσμένο, στην ευρύτερη κυριαρχία του καπιταλιστικού συστήματος σε παγκόσμια κλίμακα. Είναι γεγονός ότι ποτέ οι απανταχού μειονότητες δεν καθίστανται πραγματικά «ισότιμες» με την επίσημη αναγνώριση των ιδιαιτεροτήτων τους. Αλλά τουλάχιστον προστατεύονται, ως ένα βαθμό, από εξόφθαλμες παραβιάσεις των ατομικών δικαιωμάτων τους.

Δεν μπορώ, όμως, να παρακολουθήσω τον κ. Γιανναρά ούτε στα συμπεράσματά του ούτε στην αντίληψη που έχει για τα πολιτιστικά φαινόμενα, τα οποία αποσπά από τον ευρύτερο χώρο των υλικών σχέσεων στις οποίες εντάσσονται. Άθελά του συναποδέχεται σιωπηρά έναν καθαρά «υπολειμματικό» και δόλου «αθώο» ορισμό για το τι είναι πολιτισμός: τον περιορίζει στην ιστορία, στη γλώσσα και στις συνειδησιακές ιδιαιτερότητες των λαών υπέρ των οποίων καλούμαστε να αμυνθούμε. Πολιτισμός όμως δεν είναι μόνο η γλώσσα, η μουσική, οι «παραδόσεις», τα πάτρια έθιμα και τα εορτολόγια. Είναι επίσης, και κυρίως, το σύστημα των εργασιακών σχέσεων, οι μορφές κοινωνικής αλληλεγγύης, οι οικονομικές και επαγγελματικές βλέψεις και προοπτικές των ατόμων, οι τρέχουσες μορφές επικοινωνίας, πληροφόρησης και κινητικότητας. Κάνοντας, λοιπόν, αφαίρεση όλων αυτών των υλικών και συμβολικών συνιστωσών που ορίζουν τη ζωή των ανθρώπων, συνιστωσών που έχουν μεταβληθεί άρδην, παραβλέπουμε ότι οι εν στενή έννοια πολιτιστικές ιδιαιτερότητες δεν μπορεί παρά να έχουν ήδη αντιστοίχα διαβρωθεί και μετασημασιολογηθεί με τρόπο ίσως ανεπίστρεπτο.

Έτσι, σε έναν κόσμο που επικαθορίζεται από την ταχύτατη ανάπτυξη της τεχνολογίας, την πλήρη επικράτηση της ατομικής καταναλωτικής συμπεριφοράς, την καταναγκαστική αποδοχή του μοντέλου της μεγιστοποιούσας ανάπτυξης και τον παγκόσμιο ανταγωνισμό γύρω από τον τρόπο επιμερισμού του πλούτου και των πόρων, οποιαδήποτε «πολιτιστική άμυνα» που παραμένει εν στενή έννοια πολιτιστική δεν είναι παρά άλλοθι. Είναι αδύνατον, και ταυτόχρονα ανεδαφικό και αποπροσανατολιστικό, να επιμένουμε ότι μπορούμε να προστατέψουμε την καθαρή γλώσσα μας, τα αμόλυντα ήθη μας και τις αυθεντικές παραδόσεις μας - ακόμη και αν υποθέσουμε ότι κάτι τέτοιο είναι προσδιορισίμο - αν ταυτόχρονα δεν επιδιώξουμε τη συλλογική απαγκίστρωσή μας από τις σειρήνες της ποσοτικής προόδου. Κάτι τέτοιο όμως θα σήμαινε ότι θα κάναμε την

Ένας εντελώς όμως εμπορευματοποιημένος, μαζικός και τηλεοπτικός πολιτισμός που αυτοαποκαλείται παραδοσιακός δεν είναι απλώς οξύμωρος, αλλά και μπορεί να αποβεί πολιτιστικά καταστρεπτικός: υποθάλλει την πεποίθηση ότι ήμασταν κάτι που δεν μπορούμε πια να είμαστε.

Ακόμη και σήμερα οι κατεστημένες οικονομικές και πολιτικές εξουσίες φοβούνται περισσότερο την προώθηση μιας ευρύτερης κοινωνικοπολιτικής κινητοποίησης ενάντια στην αθλιότητα από την εμμονή στην αναπαλλοτρίωτη «πολιτιστική ιθαγένεια».

Ακόμη και αν ξεχνούσαμε ότι η χώρα μας περιέχει ήδη μειονότητες, τις οποίες οφείλουμε να σεβαστούμε και να προστατεύσουμε, η δυναμική των πραγμάτων είναι σαφής: ο συγχρωτισμός με τους «άλλους» είναι ολοένα και πιο αναγκαίος.

Δυστυχώς η οποιαδήποτε «πολιτιστική άμυνα» οδηγεί νομοτελειακά σε ανεξέλεγκτες «πολιτιστικές εκκαθαρίσεις» και «πολιτιστικές επιθέσεις». «Καθαροί» μπορεί να είναι μόνο εκείνοι που αποδέχονται να μείνουν μόνοι.

αδιανόητη επιλογή να «επιστρέψουμε» σε έναν κόσμο χωρίς φθηνές τηλεοράσεις, χωρίς αεροπορικά ταξίδια, χωρίς τουρισμό, χωρίς ΙΧ, χωρίς ηλεκτρονικούς υπολογιστές, χωρίς ούισκι, χωρίς μπουάτ, χωρίς κοψίδια τρεις φορές την εβδομάδα. Στον αγγελικό κόσμο δηλαδή των παππούδων μας, στον προχοληστερινικό κόσμο της υποτιθέμενης ασκητικότητας, αλληλεγγύης και αμεσότητας των σχέσεων, στον κόσμο της ευθείας συμμετοχής σε κάποια απροσδιόριστη «ουσία», σε έναν κόσμο όμως ο οποίος δεν θα μπορεί βεβαίως ποτέ να είναι αυτό που φαντασιωνόμαστε γι' αυτόν.

Κανένας όμως, ούτε ο κ. Γιανναράς ούτε οι «πατρογονικοί» Σέρβοι ούτε καν οι μουσουλμάνοι ακεραιόφρονες, δεν επαγγέλλεται μια τέτοια επιστροφή. Θέλουν όλοι κατά κυριολεξία και την πίτα ολάκερη και τον σκύλο χορτάτο. Στην καλύτερη περίπτωση θέλουν να κρατήσουν την ατόφια πολιτιστική καθαρότητά τους προσβαίνοντας ταυτόχρονα σε όλα τα «αγαθά» του τεχνολογικού πολιτισμού. Σε μίαν άλλη εκδοχή, εκλογικεύουν τις δυσκολίες τους να επιζήσουν στον αδυσώπητο ανταγωνιστικό κόσμο «υποχωρώντας» σε μίαν αναχωρητική ενδοσκόπηση.

Στη χειρότερη, τέλος, προβάλλουν την επιθετική ακεραιόφροσύνη τους για να διεκδικήσουν ή για να αποκτήσουν βίαια το μέρος εκείνο του «καταραμένου μεριδίου» που τους αρμόζει και τους οφείλεται. Σαν τους αποπροσανατολισμένους εργάτες της πρώτης βιομηχανικής περιόδου, ξεσπάνε στις μηχανές.

Η αντίσταση στον παγκόσμιο καπιταλιστικό πολιτισμό μέσω του «εθνικού πολιτισμού» είναι, με αυτή την έννοια, ό,τι πιο αυτάρεσκα ανεδαφικό. Η εμμονή σε τέτοια σχήματα εθελουφλεί ως προς την αδυσώπητη και οικουμενική ισχύ των υλικών δικτύων εξουσίας που επικαθορίζουν τη ζωή μας. Δεν παίζει τόσο ρόλο το περιεχόμενο των αγαθών όσο η προϊούσα εμπορευματοποίησή τους. Από τη στιγμή όπου η feta παράγεται στη Δανία, τα κόλλυβα στην Ιορδανία και τα ομοιώματα της Παναγίτσας στο Χονγκ Κονγκ, η επιβίωση των πολιτιστικών προϊόντων εξαρτάται πλέον αποκλειστικά και μόνον από την παραγωγικότητα. Ένας εντελώς όμως εμπορευματοποιημένος, μαζικός και τηλεοπτικός πολιτισμός που αυτοαποκαλείται παραδοσιακός δεν είναι απλώς οξύμωρος, αλλά και μπορεί να αποβεί πολιτιστικά καταστρεπτικός: υποθάλλει την πεποίθηση ότι ήμασταν κάτι που δεν μπορούμε πια να είμαστε, ότι παραμένουμε δηλαδή αυτό που θα θέλαμε να έχουν υπάρξει οι πρόγονοί μας. Όταν ακούμε με κατάνυξη τη λειτουργία της Ανάστασης από τα κασετόφωνα, περιμένουμε να απολαύσουμε τις διακοπές μας στις πατρώες αμμουδιές παρέα με το τρανζίστορ και τα «κινητά» και σιγοσφυρίζουμε στο τιμόνι της κούρσας «ω κοπερόν και λυγερόν σπαθί μου», βαυκαλιζόμαστε ότι μπορούμε να μετέχουμε σε όλους τους δυνατούς κόσμους. Στην πραγματικότητα όμως λειτουργούμε απλώς ως στρουθοκάμηλοι.

Σε τελική ανάλυση, η φετιχοποίηση του άυλου χαρακτήρα των πολιτιστικών πρακτικών σε πλήρη αφαίρεση από τους

κοινωνικούς όρους που οριοθετούν την αναπαραγωγή τους δεν κάνει τίποτε άλλο από το να διευκολύνει την καθολική επικράτηση των άτεγκτων παγκόσμιων μηχανισμών και την οικουμενικότητα της εργαλειακής λογικής. Στο όνομα μιας αδύνατης «ιδιαιτερότητας» των εθνών αποπροσανατολίζονται και όλοι εκείνοι οι οποίοι θα μπορούσαν να συμβάλουν σε μian υπερεθνικά προσδιοριζόμενη πολιτική αντίσταση στα τεκταινόμενα. Ακόμη και σήμερα οι κατεστημένες οικονομικές και πολιτικές εξουσίες φοβούνται περισσότερο την προώθηση μιας ευρύτερης κοινωνικοπολιτικής κινητοποίησης ενάντια στην αθλιότητα από την εμμονή στην αναπαλλοτρίωτη «πολιτιστική ιθαγένεια». Ως «μοναδικοί» και άμωμοι παίζουμε άθελά μας το παιχνίδι των επικυριάρχων. Θύμωσε ο αγάς και έκοψε τα...

Το ίδιο ισχύει για το αίτημα του «πολυπολιτισμού» που συγκεντρώνει τους μύδρους του κ. Γιανναρά. Διότι δεν έχει τόση σημασία το γεγονός ότι ο συχνά υποβολιμαίος πολυπολιτιστικός λόγος εκφέρεται με στόχο να διευκολύνει την απειλούμενη ομοιογενοποίηση των ανεπτυγμένων κοινωνιών. Μεγαλύτερη σημασία έχουν οι επαπειλούμενες αξιακές και κοινωνικές συνέπειες της εμμονής σε έναν αδύνατο αλλά και απαράδεκτο «μονοπολιτισμό». Στο μέτρο που η διεθνής κινητικότητα των εργαζομένων αποτελεί ανεπίστρεπτο χαρακτηριστικό του συστήματος, όλες οι θέσεις που αποδυναμώνουν ή «απομυθοποιούν» τον διάλογο ή τουλάχιστον τη συνύπαρξη διαφορετικής προέλευσης ατόμων τείνουν στον κοινωνικό αποκλεισμό, στον ρατσισμό και στο μίσος.

Ακόμη και αν ξεχνούσαμε ότι η χώρα μας περιέχει ήδη μειονότητες, τις οποίες οφείλουμε να σεβαστούμε και να προστατεύσουμε, η δυναμική των πραγμάτων είναι σαφής: ο συγχρωτισμός με τους «άλλους» είναι ολοένα και πιο αναγκαίος.

Θα μπορούσε ίσως να στοιχειοθετηθεί η άποψη ότι η Ελλάδα μπορεί και πρέπει να οχυρώσει τα σύνορά της ενάντια στους εγχρώμους, στους Αλβανούς και στους βουδιστές, αλλά ταυτόχρονα και στα κεφάλαια, στα μηχανήματα, στα εισαγόμενα προϊόντα και πρότυπα, και στα πανταχού παρόντα «αγγλο-χιώτικα». Ένα τέτοιο υπαλλακτικό πρόταγμα θα είχε βεβαίως τις αδυσώπητες καταλυτικές οικονομικές προεκτάσεις που γνωρίζουμε όλοι: σε λίγα χρόνια το «επίπεδο» ζωής θα κατέρρεε.

Τουλάχιστον όμως μια τέτοια ακραιφνώς απομονωτική επιλογή δεν θα είχε τις τερατώδεις κοινωνικές συνέπειες που θα αντιμετωπίσουμε αν επιμένουμε να θεωρούμε κατώτερους και εξοβελιστέους όλους εκείνους τους αλλοφύλους τους οποίους δεχόμαστε ασμένως να φιλοξενήσουμε ή να εκμεταλλευθούμε και των οποίων τα κεφάλαια συνεχίζουμε να εκλιπαρούμε. Δυστυχώς η οποιαδήποτε «πολιτιστική άμυνα» οδηγεί νομοτελειακά σε ανεξέλεγκτες «πολιτιστικές εκκαθαρίσεις» και «πολιτιστικές επιθέσεις». «Καθαροί» μπορεί να είναι μόνο εκείνοι που αποδέχονται να μείνουν μόνοι.

από την εφημερίδα «Το Βήμα», 22/12/1996

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Να γράψετε την περίληψη του κειμένου σε 100 περίπου λέξεις.
2. Να γράψετε τα αντώνυμα των λέξεων: ευρύτερη, καλούμαστε, αμόλυντα, κάτα-
νυξη, αποκλεισμό, εξοβελιστέους
3. Να αναλύσετε την πρόταση σε μια παράγραφο 90 περίπου λέξεων: «Καθαροί»
μπορεί να είναι μόνο εκείνοι που αποδέχονται να μείνουν μόνοι.
4. Να βρείτε με ποια μέθοδο αναλύεται η παράγραφος: «Δεν μπορώ, όμως, ... τρόπο
ίσως ανεπίστρεπτο».

5. Να βρείτε ποια μέθοδο πειθούς χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στην παράγραφο: «Το ίδιο ισχύει ... στο μίσος».
6. «Ακόμη και αν ξεχνούσαμε ότι η χώρα μας περιέχει ήδη μειονότητες, τις οποίες οφείλουμε να σεβαστούμε και να προστατεύσουμε, η δυναμική των πραγμάτων είναι σαφής: ο συγχρωτισμός με τους «άλλους» είναι ολοένα και πιο αναγκαίος». Με αφετηρία την παραπάνω άποψη να γράψετε ένα κείμενο 600 περίπου λέξεων στο οποίο θα αναλύετε τις απόψεις σας για την αξία διατήρησης της εθνικής ιδιαιτερότητας, αλλά και την αναγκαιότητα συνύπαρξης με άλλους λαούς.

ΔΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ

N. Ρουσάκης

Φιλολογικό Φροντιστήριο